

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK ÉS A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ MAGYARELLENES INTÉZKEDÉSEK (1945-1949)

1. Egy soknemzetiségű, mesterséges államalakulat létrehozása

A Párizs környéki békék¹ Csehszlovák Köztársaság néven gazdasági és stratégiai szempontok alapján egy olyan mesterséges államalakulatot hoztak létre, amely – mint utólag bebizonyosodott – nem tudott egyben maradni, akárcsak Jugoszlávia. Minden egyes nagyobb kataklizma, rendszerváltozás vagy háború időszakában – részben magától, részben külső hatásokra – felbomlott, részekre szakadt. Csehországból, Morvaországból, Sziléziából, valamint az első világháborút lezáró békeszerződés értelmében az országhoz csatolt Felvidékből² alakult köztársaság, többnemzetiségű ország lett: csehek (51%), szlovákok (16%), németek (22%), magyarok (5%) és ruszinok (4%) laktak benne, egy hosszan elnyúló, 1000 km-es, kelet felé egyre keskenyedő, Kárpátalján alig 70 km-es vékony sávban. Nem csak etnikailag volt nagyon különböző a lakosságának az összetétele, hanem gazdaságilag is rendkívül tagolt lett. A cseh területeknél az egy főre eső nemzeti jövedelem az 1938-as, utolsó békeév nemzeti jövedelem alapján történő számítása szerint másfélszerese, 1.5-szerese az ausztriainak,³ míg a Felvidék, illetve a Kárpátalja a szegényebb régióhoz tartoztak, különösen igaz ez Kárpátaljára, amely annak idején Magyarországnak is a legszegényebb területe volt. Mivel Csehszlovákiát több országból rakták össze, a közlekedése sem illeszkedett egymáshoz. Prágától Munkácsig körülbelül ugyanannyi ideig tartott az út, mintha Prágából Londonba

¹ Macmillan, Margaret: Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia. Budapest: Gabo. 2005.; Galántai József: A trianoni békekötés, 1920: A párizsi meghívástól a ratifikálásig. Budapest: Gondolat Könyvkiadó. 1990.

² Az új állam területe 140 508 km². Ebből Csehország 56 062 km², Morvaország és Szilézia 26 808 km², Szlovákia 49 021 km², Kárpátalja 12 617 km²,

³ Wiegand Győző: Két levél. In: *Valóság* - 1988/9., 106.

mentünk volna. Ezt a közigazgatási szempontból is rendkívül heterogén területet nem volt könnyű egységesen igazgatni.

A csehszlovák–magyar államhatárt nem etnikai, hanem stratégiai, gazdasági és közlekedési szempontok alapján húzták meg. Így a trianoni békeszerződés értelmében mintegy 1 millió 70 ezer magyar anyanyelvű került a frissen kikiáltott Csehszlovákiához. Ezzel létrehozták az akkori Európa legnagyobb ún. határkisebbségét.⁴

A csehszlovák politikai vezetésnek mindig is nagyon jók voltak a nemzetközi kapcsolatai, a médiával való rendelkezés és kapcsolattrendszer is egészen kiváló volt, úgyhogy a nemzetközi közvéleménnyel és még a magyarországi kutatókkal is el tudták hitetni azt, hogy Csehszlovák Köztársaság lett az egyik legdemokratikusabb ország Európában. Ez ellen a hamis állítással szemben Bibó István tiltakozott, hiszen a csehszlovák demokrácia csak a nemzetiségi jogokig tartott. A magyarok közül sokan nem kaphattak csehszlovák állampolgárságot, a magyar köztisztviselőket elüldözték, közel 130 ezer magyar volt kénytelen a Felvidékről elmenekülni. A földreformot úgy igyekeztek végrehajtani, hogy a magyaroktól elvett földet a szlovákok kapják. A magyar iskolák számát folyamatosan csökkentették.⁵ Csehszlovák Köztársaság még a Saint-Germain-i nemzetközi kisebbségvédelmi szerződésben vállalt kötelezettségeit sem tartotta be, hiszen azok már csak szűkített értelmezéssel kerültek be az alkotmánylevélbe. A nemzetiségi jogokra vonatkozó törvények pedig még tovább léptek ezen az úton. A tényleges gyakorlat, illetve a jogalkalmazás pedig kifejezetten diszkriminatív módon történt.⁶ Mindenekelőtt manipulálták a népszámlálást.⁷ A magyarság hátrányára szervezték át a területi közigazgatást, hogy minél kevesebb olyan járás legyen, ahol a nemzetiségi lakosság eléri

⁴ Palotás Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest: Interedition. 1990, 45.

⁵ Ölvedi János: *Napfogyatkozás*. Magyarok Szlovákiában: New York, Püski. 1985, 33.

⁶ Szabó Imre: A csehszlovák kisebbségi rendszer változásai. In: *Valóság 1946/6-9.*, 11.

⁷ Gyurgyík László: A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében. In: *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 1993, 7.; Popély Gyula: *Népfogyatkozás. (A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918 - 1945)*. Budapest: Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely - Regio. 1991, 27.

a nyelvhasználathoz szükséges arányt. Az ún. választási földrajz révén is hátrányos helyzetbe hozták a magyar nemzetiségűeket. 1920-ban átlagban 19 753 szavazat kellett egy szlovák, míg 27 697 szavazat (tehát 40%-al több!) egy magyar mandátum megszerzéséhez. Prágában egy szenátor megválasztásához 73 949, Érsekújvárott 105 504, míg Kárpátalján 143 007 szavazat kellett.⁸ Ráadásul a „testvérnemzet” szlovákok is hátrányos helyzetbe kerültek, hiszen cseh hivatalnokok vették át a keleti területek igazgatását.⁹

2. A Csehszlovák Köztársaság első szétesése

Amikor a német fenyegetés egyre erőteljesebb lett, és bekövetkezett az, ami azóta is az egyik szégyene a nyugati nagyhatalmaknak, vagyis hogy Csehszlovákiát teljes mértékben magára hagyták, és fölállozták a német birodalom követeléseivel szemben.¹⁰ Így nagyon rövid időn belül darabjaira esett szét Csehszlovákia, Beneš¹¹ elnök is a területi veszteség és a német nyomás következtében október 5-én lemondott, és átadta pozícióját Emil Hácha,¹² a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elnökének, aki ezután tehetetlenül szemlélte a további eseményeket. Amikor a cseh területeket a németek megszállták, a szlovák parlament is rögvest kimondta Pozsonyban az elszakadásukat Csehországtól és deklarálta az önálló Szlovákia megalakulását.¹³

⁸ Vigh Károly: *A szlovákiai magyarság sorsa*. Budapest: Bereményi Könyvkiadó. 1992, 45.

⁹ Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Első kötet 1935-1944*. Budapest: Magvető Könyvkiadó. 1986, 511-512.

¹⁰ Ádám Magda: A müncheni egyezmény. In: *Társadalmi Szemle - 1988/8-9.*, 139-144.

¹¹ Edvard Beneš (1884-1948) Csehszlovákia második elnöke, Csehszlovákia létrehozásának legerőteljesebb hirdetője és megvalósítója. Lásd: Ádám Magda: *Ki volt valójában Edvard Beneš?* Budapest: Gondolat. 2009.

¹² Emil Hácha (1872-1945) cseh ügyvéd, Csehszlovákia és a Cseh-Morva Protektorátus elnöke. A II. világháború után Háchát letartóztatták, majd azonnal börtönkórházba kellett szállítani, ahol hamarosan elhunyt.

¹³ Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Pozsony: Kalligram. 2001, 207.

3. A Beneš-i emigráció

A londoni emigrációban Benešek még az első indulatukban nem is annyira a magyarok ellen, hanem a szlovákok ellen ágáltak és őket tartották az egyik fő felelősnek Csehszlovákia széteséséért. Beneš nagy-britanniai tartózkodása idején levonta a müncheni események tanulságait, és úgy vélte, az országát cserben hagyó nyugatiak helyett a Szovjetunió támogatását kell keresnie, ezért 1943 decemberében Moszkvába utazott. Megkötötte Sztálinnal a cseh-szovjet örökbarátsági szerződést,¹⁴ amelyben az egyik záradék értelmében Kárpátalját ajándékkul átadják, mondván, hogy addig is csak letétként őrizték ezt a területet. Kárpátalja korábban sohasem tartozott orosz vagy ukrán fennhatóság alá, a területváltozással a Szovjetunió területe beékelődött Magyarország és Lengyelország közé, a Szovjetunió Magyarország közvetlen szomszédjává vált.¹⁵

Akkor már a korábbi érvelés megfordult a Josef Tiso vezette fasiszta Szlovákiáról, amely még Lengyelország lerohanásában is részt vett, és valódi utolsó csatlósa volt Hitlernek, mivel róla nem ejtenek egyetlenegy szót sem.¹⁶ A németeket és magyarokat tették meg kollektíven felelősnek azért, hogy 1938-ban a Csehszlovák állam fölbomlott. Együttal kárhoztatták a Masaryk¹⁷ nevéhez köthető 1918-as alkotmányt, amely szerintük túl nagy engedményeket tett a nemzetiségeknek. A pánszlávizmust¹⁸ ekkoriban erőteljesen támogató Sztálin és Molotov pedig jó partnerek ezen a területen, egyál-

¹⁴ Kaplan, Karel: *Csehszlovákia igazi arca 1945-1948*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 1993, 7.

¹⁵ A szerződés szövegét lásd: Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződései*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1966, 632-635.

¹⁶ Jozef Tiso (Tisza József, 1887-1947), szlovák pap és politikus, az 1939-1945 közötti első Szlovák Köztársaság elnöke. Lásd: G. Kovács László - Kamenec, Iván: *Jozef Tiso*. Dunaszerdahely: Nap Kiadó. 1997.

¹⁷ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) cseh filozófus, politikus, Csehszlovákia egyik alapítója és első elnöke. Lásd: Vigh Károly: *Masaryk és a magyarok*. In: *Magyar Szemle - 2007/1-2, 2007/3-4.*, 101-122, ill. 109-125.

¹⁸ Gecse Géza: *Bizáncról Bizáncig. Epizódok az orosz pánszlávizmus történetéből*. Budapest: Interetnica. 1993.

talán nem ellenkeznek egy olyanfajta megoldás, hogy a németek mellett a magyarokat is ki kell telepíteni Csehszlovákia területéről, felszámolva ezzel a magyar kisebbséget, s kialakítva így egy szláv nemzetállamot.

Az első bécsi döntésnél, amikor Teleki Pál ún. vörös térképe (*carte rouge*) alapján hajszálpontosan meg lehetett húzni azt a vonalat, ahol a magyar lakosság 80-90%-os többségben élt, és Teleki megmondta, hogy ő neki nincs szüksége szlovák területekre, ezt a határt teljesen az etnikai elvek alapján alakítsuk ki. (Az első bécsi döntés értelmében 1938. november 2-án ugyanis 11.927 négyzetkilométer terület, Komárom, Érsekújvár Dunaszerdahely, Somorja, Beregszász, Losonc, Ipolyság, Léva, Rozsnyó, Kassa, Ungvár és Munkács városa – mintegy 1.050.000 lakossal, amelyből 86,5% magyar volt, visszakerült Magyarországhoz, de Pozsony Csehszlovákiában maradt.) Aligha férhet hozzá kétség, hogy ez a döntés fedte az etnikai határokat, és aligha eredményezett volna mást vagy többet egy nemzetközi ellenőrzés mellett tartott népszavazás is, ezért Beneš, illetve a csehszlovák vezetés álláspontja egyértelműen a magyar lakosságnak valamilyenfajta kitelepítésére, elűzésére irányult. Ezt a politikát a szlovák kommunista párt támogatta leginkább, Gustav Husák vezetésével, aki később majd Csehszlovákia első számú vezetője is lett a prágai tavasz után.

4. Kassai kormányprogram

A harcok a cseh országrészen még tartottak, amikor 1945. április 4-én Kassán Beneš, mint köztársasági elnök kinevezte az új csehszlovák kormányt, amely másnap kihirdette a már Moszkvában kidolgozott kormányprogramot. Az ún. Kassai Kormányprogram¹⁹ (hivatalos nevén: a Csehek és a Szlovákok Nemzeti Frontja Első

¹⁹ Eredeti cseh szöveg: Veselý, Zdeněk: (szerk.): *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Victoria Publishing. 1994, 351-359. Magyar fordítás: Szarka László: (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában. 1944 – 1949*. Komárom: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság. 2005, 37-51.

Kormányának Programja) a Csehszlovák Köztársaság szétverésével vádolta a német és magyar nemzetiségű lakosokat, kollektív bűnösöknek minősítve őket. Ezért a nem szláv nemzetiségűeket ki kell űzni és etnikailag homogén szláv nemzetállamot kell létrehozni. A Kormányprogram V. fejezete kimondta, hogy azokban a járásokban, ahol a lakosság nem szláv, ott közigazgatási biztosokat kell kinevezni. A VIII. fejezet a magyar nemzetiségű lakosokat megfosztotta az állampolgárságuktól. Egyúttal előírta az államigazgatás „megtisztítását a nem szláv elemektől.” A XI. fejezet kimondta, hogy az állampolgárságuktól megfosztott magyaroktól el kell venni az ingatlanaikat: földjeiket, házaikat. (A Szlovák Kommunista Párt új honfoglalásra szólította fel a szlovákokat: „A szlovák parasztnak és munkásnak, akiket kiszorítottak a gazdag déli területekről és századokon keresztül a hegyek között elnyomtak, meg kell ismét kapnia ezeket a régi szlovák területeket és a lehetőséget a rendes emberi élethez.”²⁰) A XV. fejezet előírta a magyar nyelvű iskolák azonnali bezárását. Ennek következtében 800 magyar tanítású nyelvű iskola és egyéb oktatási intézmény szűnt meg, 100 ezren nem tanulhattak tovább.²¹

A Szlovák Nemzeti Tanács belügyi megbízottja 1945. április 7-én rendeletet adott ki, amely a magyar lakosságot szinte teljes mértékben megfosztotta az alanyi jogaitól. (A kollektív felelősségre vonás arra a 70 ezer magyarra is kiterjedt, aki 7 évig a Tiso vezette fasiszta állam ellenzéke és áldozata volt.) Ezt egészítették ki a további rendelkezések: a magyarok vagyonának állami kezelésbe vételéről, a magyar közalkalmazottak elbocsátásáról, a magyarok nyugdíjának megvonásáról, a magyar nyelvhasználat egyházi szertartásokon való betiltásáról, a magyar hallgatók egyetemekről történő kizárásáról, a magyar kulturális és társadalmi egyesületek betiltásáról, vagyonuk elkobzásáról, a magyarok házainak, lakásainak elkobzásáról, a magyarok üzleteinek, műhelyeinek zárgondnokság alá vételéről, a magyarok bankbetéteinek befagyasztásáról, a magyar

²⁰ Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 1988, 104.

²¹ Janics Kálmán: *A hontalanság évei: A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után, 1945-1948*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó. 1992, 138.

nyelvhasználat közhivatalokban történő betiltásáról, a magyar nyelvű újságok, könyvek kiadásának betiltásáról, a magyarok rádió készülékeinek elkobzásáról, továbbá a magyarok polgári jogi keresetet nem indíthatnak, büntetőjogi feljelentést nem tehetnek, közmunkára bármikor elvihetik őket.

5. A Beneš-dekrétumok jogforrási jellege, és a hozzájuk kapcsolódó jogszabályok²²

A Kassai Kormányprogramot Beneš, mint köztársasági elnök „törvényesítette.” 1945. május 14. és október 27. között 143 köztársasági elnöki dekrétum született, melyek közül 13 közvetlenül, körülbelül 20 pedig közvetve érintette a kollektívan bűnösnek tekintett németeket és magyarokat. A magyar lakosság elleni rendelkezések három csoportra oszthatók:

5.1. Az egyéni bűnösség megállapítását feltételező intézkedések

A 33/1945. számú Szlovák Nemzeti Tanácsi rendelet alapján meghozott népbírói döntések.

5.2. A Nemzetközi szerződések alapján végrehajtott intézkedések

Az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény

5.3. A Beneš-dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács kollektív bűnösséget kimondó rendelkezései

- 5/1945. sz. dekrétum az elnyomás idején kötött egyes vagyoni jogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, magyarok, az árulók, a kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézetek vagyonának nemzeti gondnokság alá helyezéséről

²² Szarka László 2005 *i.m.* 93-150.; Mayer Judit: (szerk.): *Edvard Beneš elnöki dekrétumai, avagy a magyarok és a németek jogfosztása*. Pozsony: Pannónia Könyvkiadó. 1996.; Popély Árpád - Sutaj, Stefan - Szarka László: (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945-1948: történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor. 2007.

- 12/1945. sz. dekrétum a németek, magyarok, árulók és a cseh és szlovák nemzet ellenségei földtulajdonának elkobzásáról és gyorsított ütemben történő elosztásáról
- 16/1945. sz. dekrétum a náci bűnösök, árulók és segítők megbüntetéséről és a rendkívüli népbíróságokról
- 27/1945. sz. dekrétum a belső telepítés egységes igazgatásáról (hatályon kívül helyezte a 18/1950. sz. törvény)
- 28/1945. sz. dekrétum a németek, magyarok és az állam más ellenségei mezőgazdasági földjének cseh, szlovák, valamint más szláv földművesekkel való betelepítéséről
- 33/1945. sz. alkotmánydekrétum a német és magyar nemzeti-ségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről
- 59/1945. sz. dekrétum az állami közalkalmazottakról
- 67/1945. sz. dekrétum a megbízhatatlan közalkalmazottak átvilágításáról
- 71/1945. sz. dekrétum a csehszlovák állampolgárságukat elveszített személyek munkakötelezettségéről (hatályon kívül helyezte a 65/1965. sz. törvény)
- 81/1945. sz. dekrétum az egyesületek ügyében hozott intézkedésekről
- 88/1945. sz. dekrétum az általános munkakötelezettségről (hatályon kívül helyezte a 65/1965. sz. törvény)
- 95/1945. sz. dekrétum a bankbetétek és egyéb megtakarítások kifizetéséről
- 108/1945. sz. dekrétum az ellenséges vagyon elkobzásáról és a nemzeti újjáépítési alapokról
- 137/1945. sz. alkotmánydekrétum az állami szempontból megbízhatatlan személyek forradalmi időszakban történő őrizetbe vételéről

5.4. Fontosabb Szlovák Nemzeti Tanácsi rendeletek:

- 6/1944. sz. rendelet a német és magyar nemzeti kisebbség oktatásügyének és istentiszteleti nyelvének rendezéséről
- 33/1945. sz. rendelet a fasiszta bűnösök, megszállók, árulók és kollaboránsok megbüntetéséről és a népbíróság létesítéséről

- 50/1945. sz. rendelet a vagyon nemzeti gondnokság alá helyezéséről
- 104/1945. sz. rendelet a németek, magyarok, árulók és a szlovák nemzet ellenségeinek vagyonelkobzásáról, mezőgazdasági vagyontárgyai gyorsított felosztásáról
- 105/1945. sz. rendelet a munkatáborok létrehozásáról

A Beneš-dekrétumok alapján meg kellett állapítani, hogy ki számít magyarnak. Ez különösen a vegyes lakosságú területeken volt nehéz. Nem csak a magyar anyanyelvűeket sorolták ide, vagy azokat, akik a népszámláláskor magyarnak vallotta magát, vagy tagja volt valamilyen magyar pártnak, hanem például szubjektív szempontok szerint is kategorizáltak, például az, akit esetleg magyarnak tartott a környezete.

A magyarokra vonatkozóan a 33/1945. számú dekrétum a bűnösség vélelmét deklarálta. Eszerint csak akkor mentesülhetett volna az érintett személy hátrányos megkülönböztetés alól, ha bizonyítja, hogy tevőlegesen kiállt a Csehszlovák Köztársaság mellett. Ezt arra a hamis vádra alapozták, hogy a Csehszlovák Köztársaság területén élt magyar nemzetiségű lakosok kollektíve bűnösök, hiszen hozzájárultak a köztársaság széteséséhez.

Ezek a rendelkezések automatikusan megfosztották a magyarokat az állampolgárságuktól, ami a nyugdíj és más állami járadékok megvonását, az állami alkalmazásból való elbocsátást is maga után vonta. A magyar nemzetiségű magánalkalmazottakat el kellett bocsátani a munkahelyükről. Betiltották a magyar nyelv használatát a közéletben, kizárták a magyar hallgatókat az egyetemekről, feloszlatták a magyar kulturális egyesületeket, befagyasztották a magyarok bankbetétjeit. Elkobozták a magyarok ingó és ingatlan vagyonát, a földeket szlovák telepeseknek adták. Megszüntették a magyar iskolákat, tilos volt magyar nyelven istentiszteletet szolgáltatni. A magyarok elvesztették alanyi jogaik legnagyobb részét. A velük szembeni sérelmek esetén még perbeli jogképességgel sem rendelkezhettek.

Kérdéses azonban, hogy egyáltalán Beneš valóban köztársasági

elnök volt-e ekkor és joga volt-e elnöki dekrétumokat kiadni? Csehszlovákiában az államfőt hét évre választották (58. §, 2. c.), Beneš mandátuma tehát 1942. december 17-én járt volna le. Az alkotmány²³ természetesen lehetővé tette az elnök számára, hogy lemondjon (59. §), de az közömbös volt, hogy milyen indítékból. Ennek körülményeivel az alkotmánylevél nem foglalkozott, csupán arról rendelkezett, hogy ilyen esetben új elnököt kell választani (uo.). Beneš a müncheni konferencia után, amely elrendelte, hogy a németek lakta vidékeket adják át Németországnak, 1938. október 5-én lemondott és 22-én – magánemberként – elhagyta az országot. 1939. november 30-án még gratulált is utódjának.²⁴ 1939. március 16-án táviratban fordult Roosevelt amerikai elnökhöz, arra kérve az Egyesült Államok kormányát, hogy ne ismerje el a cseh országrészek egy nappal korábbi náci megszállását. Ezt már, mint „Csehszlovákia volt elnöke” írta alá, tehát akkor még elismerte saját lemondását, sőt Háchának is gratulált megválasztásához. Emil Háchát 1938. november 30-án választotta meg a kétkamarás nemzetgyűlés államfővé az alkotmány által előírt módon. A háromszáztizenkét szavazatból kétszázhetvenketten adták le rá voksukat, de már száznyolcvanhárom igen esetén is érvényes lett volna a választás.

Beneš londoni emigrációja során megbánta, hogy lemondott a köztársasági elnöki posztjáról és ezért a náci fenyegetésre hivatkozva kijelentette, hogy ez az aktusa érvénytelen volt, és „visszavette” köztársasági elnöki jogkörét, s innentől kezdve saját magát tekintette Csehszlovákia egyedüli törvényes képviselőjének. Ennek azért lett jelentősége, mert amikor 1944-45-ben a németek által megszállt országokban konszolidálni kellett az alkotmányos berendezkedést, és a demokratikus választásokig ideiglenes megoldásokat kellett alkalmazni, ebben az átmeneti időszakban mindenhol valamilyen szuverenitást megtestesítő intézményt kellett létre hozni. Egyes országokban különbözőképpen oldották meg ezt a problémát: Franciaországban azt mondták, hogy a francia népfrent (Ellenál-

²³ A Csehszlovák Köztársaság alkotmánylevele. Prága: Állami Könyvkiadóhivatal, 1923, 19.

²⁴ Gyönyör József: *Terhes örökség: a magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony: Madách-Posonium. 1994, 233.

lás Nemzeti Tanácsa) a szuverenitás megtestesítője,²⁵ lengyeleknél nem a londoni emigráns kormány, hanem a szovjet vezetés által gründolt ún. lublini kormány,²⁶ románoknál I. Mihály király.²⁷

Még relatíve Magyarországon alkalmazták a „*legdemokratikusabb*” megoldást, hiszen a magyar közjogi tradícióknak megfelelően ideiglenes nemzetgyűlést hívtak össze, igaz már Sztálin születésnapjára, december 21-ére időzítve. A nemzetgyűlésnek a képviselőit többé-kevésbé demokratikus módon ösgyűléseken, *ad hoc* jelleggel választották meg. Csehszlovákiában ezzel szemben egyedül Beneš képviselte a jogfolytonosságot, és az egyetlen egy szuverenitást, amely nemcsak jogalkotói hatáskörrel, hanem alkotmánymódosító hatáskörrel is felruházta saját magát.

1945. október 28-ra összehívták Prágában ugyan az ideiglenes egykamarás nemzetgyűlést, amely azonban nem választott testület volt, hanem kinevezés alapján ült össze. Ez szintén ellentmondott az alaptörvénynek, amely egyértelműen leszögezte, képviselővé csak választások által lehet válni (8. és 13. §). 1946. február 28-án az ideiglenes nemzetgyűlés alkotmánytörvényt fogadott el, amellyel az összes köztársasági elnöki dekrétumot „*törvényerőre*” emelte.

6. Szülőföldről való elűzés

Beneš azt kérte a szovjet hadseregtől, hogy lehetőleg észak felől támadjanak déli irányba, hogy a magyar lakosságot menekülésre kényszerítsék a déli területekre, tehát a magyarországi területekre. Egyrészt a hadvezetés ezeket a szempontokat nem tudta figyelembe venni, másrészt pedig a magyar lakosság helyben maradt, nem menekült el a szovjet hadsereg bevonulásakor, és ezért kezdték el

²⁵ Duby, Georges: (szerk.): *Franciaország története II. Az új idők 1852-től napjainkig*. Budapest: Osiris Kiadó. 2007, 434.

²⁶ Paczkowski, Andzej: *Fél évszázad Lengyelország történetéből*. Budapest: 1956-os Intézet. 1997, 110.; Szokolay Katalin: *Lengyelország története*. Budapest: Balassi Kiadó. 1996, 198.

²⁷ Balogh László: *Románia története*. Budapest: Aula. 2001, 103. Durandin, Catherine: *A román nép története*. Budapest: Maecenas Könyvek. 1998, 331.

önhatalmúlag deportálni a magyar lakosságot. A csehszlovák vezetők 1945 áprilisától már készültek a magyarok elűzésére. A Belügyi Megbízotti Hivatal tervezetét Gustáv Husák²⁸ május 25-én a Szlovák Nemzeti Tanács döntéseként ismertette és a hatóságok rögvest el is kezdték annak végrehajtását.

Ezek az intézkedések arra irányultak, hogy ettől a határkisebbségtől nagyon rövid időn belül meg kell szabadulni, lehetőleg a párizsi békeszerződés megkötéséig a legnagyobb részét el kell távolítani Csehszlovákia területéről. Ezen deportálások mellett, továbbá a Magyarországra való átűzés is jellemző ekkor a csehszlovák hatóságok részéről. Ez különösen akkor volt rendkívül kegyetlen, amikor a zajló Dunán kellett minden ingó és ingatlan vagyonukat hátrahagyva átmenekülnie egyes családoknak a magyar oldalra és sokan a menekülés közben meghaltak.²⁹

7. Népbírószági eljárások

A kassai kormányprogram meghirdetését követően az év végéig a csehszlovák népbírószágok mintegy 75.000 szlovákiai magyart – elsősorban értelmiségieket – ítélték el háborús bűnösökként és utasítottak ki az országból.³⁰ A népbírószágok gyakorlatában mindenfajta ellenállás a cseh, illetve a szlovák állam ellen, (a szlovák fasiszta állam elleni szembenállás is!) háborús bűntettként jöhetett számításba, illetve azt is elítélték, aki kiállt Magyarország mellett.³¹

Ezek a perek egyértelműen a magyar lakossággal szembeni diszkriminációt jelentették, olyannyira, - ez a nemzetközi összehasonlításból egyértelműen kiderül,- hogy Szlovákia területén élt akkor a legtöbb háborús bűnös pl. a szudéta németek körében csak feleannyi marasztaló ítélet született. Akik pedig az első bécsi dön-

²⁸ Gustav Husak (1913 – 1991) szlovák kommunista politikus, 1975 és 1989 között Csehszlovák Szocialista Köztársaság államfője.

²⁹ Kaplan 1993 *i.m.*, 105.

³⁰ Balogh 1988 *i.m.*, 130.

³¹ Szabó 1946 *i.m.*, 29.

téssel magyarországi területekre kerültek és ott valamilyen politikai szerepet betöltöttek, azok is automatikusan háborús bűnösök lettek. Mindez ellentétes volt a nürnbergi törvényszék alapokmányával. Itt is kiderült, hogy tulajdonképpen mi volt az igazi célja a csehszlovák vezetésnek: a háborús bűnösség megfogalmazása a magyar lakosságtól való megszabadulást célozta, hiszen aki kisebb tartamú szabadságvesztés büntetést kapott, - és a legtöbbször ezt szabták ki, - azok, ha vállalták, hogy áttelepülnek Magyarországra, akkor mentesültek a büntetés alól.³²

8. Kényszermunka, deportálások

A Beneš-dekrétumok közül az 1945. szeptember 19-i, 71. számú rendelet közmunkára kötelezte az állampolgárságuktól megfosztott 14 és 60 év közötti magyar férfiakat és 15 és 50 közötti magyar nőket. 1945. október 1-én adták ki a hírhedt 88. számú elnöki rendeletet, amely általános munkakötelezettséget vezetett be. Ezután a magyar lakosságot egyenként, családjuktól elszakítva, vagy családostul deportálni kezdték, illetve munkatáborokba vitték. Valóságos ostromállapot közepette, a katonaság körbevett egyes településeket és akiket ott találtak és felnőtt korúnak láttak úgy első ránézésre - különösebben nem vizsgálták ezt -, azokat egy kisebb csomaggal marhavagonokba rakták és Csehországnak azokra a területeire vitték első sorban, ahonnan a németeket kitelepítették és ahol szükség volt munkáskézre, és ott őket kényszerlakhelyekre telepítve, különböző munkákra fogták, elsősorban a mezőgazdaságban. Akik nem engedelmessé váltak, azokat brutálisan megverték. Számos idős, beteg és kisgyerek az embertelen körülmények miatt meghalt. Több tízezer ember került így Csehország területére, és vannak olyanok, akik mindmáig ezeken a vidékeken élnek.³³

³² Gyönyör József: *Mi lesz velünk, magyarokkal?: Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből 1918-tól napjainkig*. Pozsony: Madách-Posonium. 1994, 33-35.

³³ Janics 1992 *i.m.*, 225.; Vadkerty Katalin: *A deportálások. A csehszlovákiai magyarok kényszermunkája 1945-1948 között*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 1996, 11.

9. Lakosságcsere

Mivel a nyugati nagyhatalmak a Szovjetunióval szemben nem fogadták el a magyar lakosság egyoldalú kitelepítését, ezért a csehszlovák és a magyar állam vezetése a szovjet vezetés nyomásgyakorlása mellett, 1946. február 27-én „*paritásos lakosságcsereben*” egyezett meg. A megállapodás értelmében a magyarországi szlovákok áttelepülnek Szlovákiába, a szlovákiai magyarok pedig Magyarországra.³⁴ Csak éppen nem egyenlő feltételek alapján került sor ennek a végrehajtására. A magyarokat ugyanis a csehszlovák hatóságok kényszerítették az áttelepülésre, a szlovákok viszont önként jelentkeztek. Magyarországra egy hatalmas, 90 autóból álló konvojból álló propagandabizottság jött, többek között Gustav Husák vezetésével. Faluról-falura, városról-városra járva toboroznak embereket, akik esetleg hajlandók lennének áttelepülni Csehszlovákiába. Eleinte megpróbálták a valóban szlovák etnikumú, szlovák gyökerű embereket az áttelepülésre rávenni, de nagyon sokan nem akartak elköltözni otthonukból, megszokták már azt a helyet, azt a vidéket, így egy másfajta taktikához folyamodtak. A magyaroktól elvett házakat, földeket elkezdték följánlani azoknak, akik hajlandók voltak áttelepülni. Végző soron a csehszlovák állam „rossz üzletet” kötött, hiszen a dolgozó parasztemberek, akik a magyarlakta területen a földbirtokokat megművelték, azokat átküldték Magyarországra, és helyükre olyan munkanélküli, vagyon nélküli emberek jöttek át, akiknek egyetlen egy szempontjuk az volt, hogy így házat és földet kapnak, semmilyen más egyéb vonatkozás, tehát mondjuk a szlovák gyökerek, vagy egyáltalán a szlovák nyelvtudás is teljes mértékben hiányzott. Ezek az emberek hiába kaptak földet és házat, a fárasztó mezőgazdasági munkához sem szaktudásuk, sem szorgalmuk nem volt.³⁵ Ezért '47-'48-ra Csehszlovákiában nagyon komoly élelmiszerellátási problémák merültek föl. Végül is a Szovjetunió szállított nagy mennyiségű gabonát Csehszlovákiába, hogy ne legyen éhínség.

³⁴ Szarka 2005 *i.m.*, 65-69.

³⁵ Vadkerty 1996 *i.m.*, 16.

Kezdetben nagyon sokan jelentkeztek, körülbelül 80-90 ezer ember, de végül is 59 ezren voltak azok akik tényleg át is települtek át Csehszlovákiába. Magyarország esetében többféle szám is felmerül, melyek értelmében 100 ezer emberrel lehet átlagosan számolni. A lakosságcsere sem hozta meg a csehszlovák vezetés által elvárt eredményt. Még mindig nagyon nagy számban, több százezres létszámban maradtak magyarok Csehszlovákiában.

10. Reszlovakizáció

A párizsi békeszerződés előtti utolsó eszközként következett az ún. részlovakizáció ötlete. Ez abból az elméletből indult ki, hogy akik Szlovákia déli területén lévő magyar nemzetiségűek, azok valójában korábban szlovákok voltak, csak a magyar asszimilációs politika miatt elmagyarosodtak. Ezért őket vissza kell szlovákosítani. Amennyiben szlováknak vallják magukat és elhatározzák, hogy mostantól kezdve majd szlovákul tanulnak és Szlovákiához idomulnak, akkor visszakapják az állampolgárságukat és elvesztett jogaik egy részét, sőt még talán tulajdont is szerezhetnek. Így sikerült több százezer magyart, aki létbiztonságától, egzisztenciájától megfosztottak és folyamatosan különböző módon fenyegettek, erre az aláírásra rákényszeríteni.³⁶

11. Prológus

Csehszlovák Szocialista Köztársaságban a magyar lakossággal szembeni nyílt diszkrimináció elvben a kommunista hatalomátvétellel szűnt meg. Ezután az ún. lenini nemzetiségi politika jegyében visszakapták állampolgársági jogukat, a magyar gyerekek újra járhattak iskolába, de ezután a Csoóri Sándor által megfogalmazott „kettős elnyomás” következett.³⁷ Sajnálatos módon levonhatjuk tehát a következtetést, miszerint a csehszlovákiai magyarság vonatkozásában a rendszerváltozás után sem történt meg a teljes igazságtétel.

³⁶ Vadkerty Katalin: *A részlovakizáció*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 1993.

³⁷ Csoóri Sándor: Kapaszkodás a megmaradásért. In: DURAY Miklós: *Kutyaszorító: önéletrajz és beszélgetések önmagammal*. New York: Püski Kiadó. 1983, 7.